

Summary

O.V.Dvizhona

The Use of Facilities of Positive Cross-Cultural Psychotherapy as Interactive Technologies of Teaching in Preparation of Specialists of Preschool Education

The author of the article offers the technique of combination of different psychotherapy directions, positive cross-cultural psychotherapy, art-therapy, and psychodrama for conducting practical lessons on practical work in psychology and pedagogics in preparation of specialists of preschool education.

Key words: training, shiring, positive psychotherapy, art-therapy, psychodrama, interactive technologies of teaching, cross-cultural psychotherapy.

Дата надходження статті: «27» вересня 2012 р.

УДК 372.361 (045)

Ю.О.ДЕМИДОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Маріуполь Донецької області)

Визначення рівня сформованості пізнавальної самостійності старших дошкільників у конструкторній діяльності

Відповідно до теми статті, автор зосереджується на розгляді пізнавальної самостійності як якості особистості. На основі проведеної діагностичної методики автором було визначено власне поняття пізнавальної самостійності старших дошкільників та підкреслено вплив конструювання на її формування.

Ключові слова: пізнавальна самостійність, конструювання, діагностична методика, дошкільники.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасна система дошкільної освіти спрямована на створення умов, що відкривають дитині можливість самостійних дій у пізнанні навколишнього світу. Впровадження особистісно орієнтованої моделі освіти зумовлює необхідність розвитку дітей у різних сферах їхнього життя, зокрема сфери «Я сам». Відповідно до цього, необхідно акцентувати увагу на тому, який ступінь самостійності виявляє дитина при оволодінні знаннями, вміннями та навичками, як часто звертається до власного досвіду, чи використовує раціональні засоби досягнення мети, яке ставлення вона виявляє до запропонованих пізнавальних та практичних завдань[1].

Організація навчання та виховання дітей дошкільного віку потребує від педагога, перш за все, забезпечити підтримку природного прагнення дошкільника до виявлення активності, здатності діяти за власним бажанням, самостійним вибором, а також нести відповідальність за прийняте рішення.

Аналіз досліджень і публікацій... Дані науки (І.Кон, О.Кононко, Ф.Ізотова, С.Ладивір та інші) свідчать, що центром уваги повинна стати дитина, яка б характеризувалась достатнім рівнем пізнавальної самостійності. Головною метою організації навчання має бути створення сприятливих умов для активної пізнавальної роботи дитини, надання їй можливості самостійно мислити, досліджувати, експериментувати, використовувати у самостійній діяльності раніше набуті знання й життєвий досвід, розвивати власні творчі здібності та ініціативу. Сучасна педагогіка свідчить, що активізація самостійної пізнавальної діяльності – це основний засіб реалізації зазначеної мети [3].

Наукові дослідження з вивчення особливостей процесу навчання старших дошкільників (Л.Виготський, В.Давидов, О.Запорожець, В.Котирло, О.Фунтікова та ін.) свідчать про те, що пізнавальна самостійність трактується як якість особистості, що виявляється у готовності та вмінні здобувати нові знання з різних джерел, оволодівати засобами пізнавальної діяльності [2,5].

В свою чергу К.Платонов та С.Рубінштейн характеризують самостійність як усвідомлене мотивування дій та їх обґрунтованість, невідокремленість від сторонніх впливів, прагнення та здатність діяти відповідно до особистих переконань. Розглядаючи самостійність як волюву властивість особистості, дослідники стверджують, що вона здатна систематизувати, планувати, регулювати і активно здійснювати свою діяльність без постійного керівництва.

Більш повне визначення самостійності дають психологи А.Ковальов та В.Кузьменко, які розглядають її як важливу особистісну якість, підґрунтя для формування самосвідомості, почуття

власної гідності, впевненості у собі. Відповідно до цього, автори виділяють такі складові самостійності, як: ініціативність (уміння висувати нові ідеї, подавати сміливі пропозиції, пропонувати нестандартні дії, оригінальний зміст); незалежність (уміння обходитися без допомоги дорослого, приймати самостійне рішення, робити власний вибір) та критичність (уміння адекватно або позитивно оцінювати себе та інших).

В останнє десятиріччя проблема пізнавальної самостійності розглядається не тільки у зв'язку із розвитком інтелектуальних видів праці, але й підкреслює значення практичної діяльності, до якої і належить конструювання (П.Гальперін, Л.Парамонова, М.Поддьяков та інші) [4].

Виклад основного матеріалу... Старший дошкільний вік є сензитивним періодом щодо розвитку конструювання та формування пізнавальної самостійності. Саме в цьому віці дитина набуває здатність не лише розуміти мету, поставлену перед нею, але й самостійно її реалізовувати. Крім того, у дітей шостого року життя виникає усвідомлена здібність до довільного запам'ятовування, яке відображається у збільшенні інтересу до конструктивної діяльності (прагнення навчитися тим чи іншим засобам конструювання).

Поряд з тим, що проблему пізнавальної самостійності можна характеризувати як одну з актуальних, педагогічна практика відчуває значні труднощі в організації роботи з дітьми з формування цієї якості.

Як показали наші дослідження, педагоги недостатньою мірою володіють методикою організації конструктивної діяльності дітей і формуванням у них пізнавальної самостійності.

З метою вивчення особливостей сформованості пізнавальної самостійності старших дошкільників нами було проведено експеримент, в якому брали участь діти шостого року життя, вихователі, завідувачі, методисти та батьки вихованців. Загальна кількість дітей, які стали учасниками експерименту – 226, педагогів 112 (вихователі, завідувачі, методисти), батьків – 341. Дослідженням було охоплено сім дошкільних навчальних закладів (10 груп дітей старшого дошкільного віку) з двох областей України (Донецької та Запорізької).

Експеримент проходив у два етапи:

– перший етап був спрямований на визначення індивідуального рівня сформованості пізнавальної самостійності дитини. Його було проведено відповідно до розробленої нами діагностичної методики, де головним було виконання вихованцями спеціально розроблених експериментальних завдань;

– другий етап проводився з метою виявлення умов, що дозволяють проявляти та розвивати пізнавальну самостійність дитини в дошкільних навчальних закладах та сім'ї.

Діагностична методика передбачала:

1. Виконання експериментальних завдань дітьми старшого дошкільного віку.
2. Спостереження та аналіз самостійної конструктивної діяльності дітей, з метою виявлення пізнавальної самостійності та умов її формування.

Крім того, було вивчено та проаналізовано педагогічну документацію в дошкільних навчальних закладах, у яких відображено зміст, форми та методи формування конструктивної діяльності, що забезпечать формування пізнавальної самостійності дітей. Проведено анкетування вихователів та батьків дітей шостого року життя.

Для виявлення рівнів сформованості пізнавальної самостійності старших дошкільників було використано п'ятнадцять завдань діагностичної методики. Діяльність кожної дитини оцінювалась за п'ятибальною системою. Максимальна кількість балів, яку б могла набрати дитина – 75. За повну позитивну відповідь або правильне виконання завдання – 5–4 бали; за неповну відповідь або деякі помилки у виконання – 3–2 бали; за неправильну або негативну відповідь чи відмову від діяльності – 1 бал.

На підставі аналізу психолого-педагогічних досліджень і враховуючи особливості розвитку дітей старшого дошкільного віку, визначено компоненти пізнавальної самостійності таким чином: емоційно-мотиваційний, когнітивно-змістовий, діяльнісно-перетворювальний. При цьому нами враховувався взаємозв'язок між ними.

Виходячи з компонентної структури пізнавальної самостійності дітей старшого дошкільного віку визначено критерії її сформованості та відповідні показники:

1. *Ставлення до пізнавально-практичної (конструктивної) діяльності:*
  - виявляє стійкий пізнавальний інтерес та прагнення досягти успіху;
  - виявляє бажання розпочати діяльність та готовність до виконання завдань;
  - нестійкий інтерес, займається діяльністю за потребою;
  - без задоволення займається конструктивною діяльністю або взагалі відмовляється від її виконання.
2. *Наявність знань та способів дій, які притаманні конструктивній діяльності:*

- наявність конструктивного досвіду в роботі з різним видом матеріалу (папір, природний, будівельний, підручний);
- має усвідомлені знання та вміння в роботі з різним видом матеріалу, правильно розуміє завдання;

- має деякі вміння та навички аналізувати пізнавальні завдання, однак, досягає лише умовного результату (виконує роботу не точно, припускається помилок);

- ситуативні уривчасті знання, не усвідомлені вміння.

3. Особливості сформованості вольової сфери дитини:

- виявляє ініціативність, незалежність та самостійність мислення при розв'язанні проблемних ситуаціях; усвідомлює процес виконання завдання;

- вміння самостійно відтворювати знання, застосовувати їх в інших умовах, здійснювати контроль та самоконтроль, надавати адекватну оцінку та самооцінку;

- ситуативний прояв самостійності, має завищену самооцінку, не завжди проявляє самоконтроль, але намагається робити без допомоги дорослого;

- залишає роботу незавершеною; досягає мети за допомогою дорослого; виконує завдання тільки за зразком; має нестійку увагу, не вміє здійснювати самоконтроль.

Так, у першому блоку завдань (емоційно-мотиваційний компонент) з'ясувалися нахили дитини до різних видів продуктивної діяльності, а також відношення дитини саме до конструювання в цілому. Розмовляючи з кожною дитиною індивідуально, ми пропонували відповіді на такі запитання: «Які заняття бувають в дитячому садку?», «Яке твоє улюбленіше заняття?», «Чи подобається тобі заняття з конструювання? Чому?», «Чи подобається гратися з конструктором? З яким саме?», «Чи маєш ти вдома конструктори та які саме?».

Бесіда супроводжувалась дидактичними картинками, що сприяло активізації уваги.

Другий блок діагностичної методики мав на меті визначити рівень когнітивно-змістовного компоненту пізнавальної самостійності. Дітям було запропоновано 5 завдань на виявлення знань, умінь та навичок з конструювання. Зокрема, такі: «Відбери матеріал» та зроби будь-яку будівлю (іграшку); «Склади з геометричних фігур обраного звіра»; «Склади будинок зі спеціальних заготовок»; «Зроби конструкцію з «Лего» за кресленням»; «Збудуй будь-яку власну конструкцію з будівельного матеріалу, попередньо відібравши матеріал».

В третьому блоку діагностичної методики також було 5 завдань. Мета даних завдань полягала у визначенні рівня розвитку таких вольових якостей, як цілеспрямованість, активність, наполегливість, ініціативність, самостійність.

До процесуально-вольового компоненту входили наступні завдання: «Доведи конструкцію (зображення) до кінця»; «Здійсни самоконтроль щодо виконаного завдання»; «Склади за зразком»; «З лічильних паличок зроби фортецю»; «Навчи іншого робити фортецю».

Одержані результати за трьома компонентами дали можливість поділити дітей на три групи за рівнем сформованості першооснов пізнавальної самостійності: достатній, середній та низький.

Діти віднесені до **достатнього** рівня, характеризуються сформованістю інтересу до конструктивної діяльності; активно приймають участь у виконанні завдання; діти цієї групи мають навички в роботі з різним видом конструкторів; виконують завдання як за зразком, так і без нього; проявляють самостійність та активність; вміють порівнювати роботу зі зразком. Проявляють бажання долати труднощі та наполегливі щодо досягнення результату. Діти володіють практичними операціями порівняння, співвідношення, узагальнення, аналізу, синтезу, адекватною самооцінкою та самоконтролем. Таких дітей було у кожній групі від 15% до 20%.

Середній рівень: до цього рівня було віднесено більшість дітей, які приймали участь в дослідженні (50%-60%). Пізнавальна самостійність дітей характеризується тим, що у них сформовано тільки ситуативний інтерес (починали роботу, але відмовлялись довести її до кінця, хоча мали конструктивні вміння); завдання за зразком виконували якісно, але не завжди виявляли самостійність, ініціативу; відчували труднощі щодо порівняння зі зразком, тобто самоконтроль та самооцінка не завжди адекватні.

Діти цього рівня цікавились завданням, але інтерес був не стійким. Вміння учбової діяльності (слухати, виконувати завдання за інструкцією, планувати дії та інше) не достатньо сформовані.

Низький рівень: більшість з цих дітей з низькими здатностями до самостійної діяльності. Вони пасивні у спілкуванні та продуктивної діяльності. Найчастіше залежать від допомоги дорослого (зразки, штампи). Не спроможні робити власний вибір, самостійно знаходити рішення. У дітей цього рівня простежується деяка негативна реакція на завдання конструктивного характеру, мотивуючи це тим, що в них «не виходить». У дітей відсутнє бажання справлятися із труднощами й досягати результату. Як правило, є навички роботи саме з тим конструктором, який вони мають вдома. Кількість дітей віднесених до цього рівня становить 22% – 27%.

Узагальнені дані семи дошкільних навчальних закладів зведені нами у таблицю 1.

Характеристика рівнів першооснов пізнавальної самостійності

Рівні першооснов пізнавальної самостійності	Бали	Кількість дітей	Відсоткове подання
Високий	(75 – 68)	-	-
Достатній	(67 – 50)	48	21,2%
Середній	(49 – 32)	117	51,8%
Низький	(31 – 15)	61	27,0%

Як бачимо, в основному діти були віднесені до середнього рівня пізнавальної самостійності. Достатнього рівня досягла незначна кількість дітей. Негативним фактом є те, що майже $\frac{1}{4}$ частина всіх дітей, що брали участь у експерименті, не могла виконати завдання як за зразком, так і, особливо, без нього, не виявляла самостійності, бажання перешкоджати труднощі. Як правило, ці діти не володіють операціями порівняння, аналізу, синтезу, узагальнення.

Висновки... Виходячи з цього, та на підставі аналізу програм навчання та виховання дітей, нами була розроблена модель навчально-виховного процесу, в якій конструктивна діяльність виокремлювалась як головний фактор формування першооснов пізнавальної самостійності. В цій моделі простежувалось поетапне формування пізнавальної самостійності з використанням різних видів конструювання, а саме, конструювання з паперу та картону, з природного та будівельного матеріалу, а також «Мозаїка», «Лего» та інше. На підставі цієї моделі нами була розроблена експериментальна програма розвитку конструктивної діяльності дітей шостого року життя. Результати проведеної роботи переконливо свідчать про ефективність методики поетапного формування саме першооснов пізнавальної самостійності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К. : Ред.журн. «Дошкільне виховання», 1999. – 47 с.
2. Кононко О. Л. Розвиток самосвідомості як запорука особистісного зростання дошкільника / О. Л. Кононко // Дошкільне виховання. – 1999. – № 10. – С. 3–5.
3. Ладивір С. Оригінально, конструктивно, самостійно / С. Ладивір // Дошкільне виховання. – 2002. – № 10. – С. 3–5.
4. Парамонова Л. А. Творческое конструирование: психологические и педагогические основы его формирования / Л. А. Парамонова // Дошкольное воспитание. – 2001. – № 3. – С. 66–77.
5. Фунтікова О. О. Теоретичні основи розумового розвитку дошкільників. – Сімферополь : Таврида, 1999. – 340 с.

Анотація

Ю.А.Демидова

Определение уровня сформированности познавательной самостоятельности старших дошкольников в конструктивной деятельности

В соответствии с темой статьи автор сосредоточен на рассмотрении познавательной самостоятельности как качества личности. На основании проведенной диагностической методики автором было определено собственное понятие познавательной самостоятельности старших дошкольников и подчеркнута влияние конструирования на ее формирование.

Ключевые слова: познавательная самостоятельность, конструирование, диагностическая методика, дошкольники.

Summary

Yu.O.Demidova

Determination of Level of Forming of Cognitive Independence of Pre-School Children in Constructive Activity

In accordance with the topic of the article, the author focuses on examination of cognitive independence as the quality of personality. On the basis of conducted diagnostic technique, the author determined personal notion of cognitive independence of pre-school children and underlined the influence of constructing on its forming.

Key words: cognitive independence, construction, diagnostic technique, pre-school children.

Дата надходження статті: «12» вересня 2012 р.